

Nr 60

Utlåtande i anledning av väckta motioner om vidgad rätt till fria resor för värnpliktiga.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 376 i första kammaren av herr *Petersson, Per*, samt nr 442 i andra kammaren av herr *Edlund*.

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring av värnpliktsavlöningskungörelsens bestämmelser om fria resor för värnpliktiga att värnpliktig alltid erhåller fri hemresa när han åtnjuter tjänstledighet av sådan orsak att tjänstledighet icke må vägras honom.

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande hänvisas till motionen I: 376.

Över motionerna har utskottet, i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver, inhämtat yttranden från överbefälhavaren och försvarets civilförvaltning.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt 3 § 2 mom. *värnpliktsavlöningskungörelsen* är värnpliktig berättigad till visst antal fria resor vid tjänstledighet. Dessa fria resor skall i första hand åtnjutas vid den form av tjänstledighet, som benämnes övningsuppehåll (2 mom. andra stycket). Detta innebär enligt av försvarets civilförvaltning utfärdade anvisningar till författningsrummet i fråga, att en fri resa skall avräknas för varje övningsuppehåll, som tillkommer värnpliktig, oberoende av om den fria resan uttages eller ej. Endast i de fall värnpliktig icke kan utnyttja övningsuppehåll på grund av sjukdom, arrest e. d. skall avräkning icke ske.

Sedan den 1 juli 1963 åtnjuter värnpliktig fem fria resor under sin första tjänstgöring. Före nämnda dag var de fria resorna tre till antalet. Om antalet övningsuppehåll — vilket i allmänhet är fallet vid armén — även utgör tre, innebar tillämpningen av de då gällande reglerna, att den värnpliktige ej kom i åtnjutande av någon fri resa vid annan tjänstledighet än övningsuppehåll. Genomförandet av 1962 års försvarskommittés förslag om utökning av antalet fria resor från tre till fem under första tjänstgöring har medfört en vidgad rätt till fria resor för de värnpliktiga vid andra former

av tjänstledighet än övningsuppehåll, sålunda ej endast vid tjänstledighet för enskild angelägenhet av vikt utan även bl. a. vid tjänstledighet för hemresa (11 kap. 28 mom. Tjänstereglemente för krigsmakten), för deltagande i idrottstävling (29—31 mom.) och för välförhållande i tjänsten (32—33 mom).

I Tjänstereglemente för krigsmakten (TjRK), kap. 11 mom. 25, preciseras de enskilda angelägenheter av vikt för vilka tjänstledighet ej får vägras utan viktiga skäl:

- a) betydelsefull familjeangelägenhet, såsom eget eller eget barns eller adoptivbarns bröllop eller hustrus, makes, eget barns, adoptivbarns, trolovads, föräldrars, far- eller morföräldrars, svärföräldrars eller syskons svåra sjukdom eller begravning;
- b) bouppteckning eller arvskifte efter nära anhörig;
- c) ekonomisk angelägenhet av särskild betydelse för den sökande;
- d) egen flyttning;
- e) egen viktig tentamen eller examen;
- f) besök vid arbetsförmedling, arbetsställe eller familjebidragsnämnd för att förbereda övergången till civil verksamhet, om besöket icke kan ske på fritid eller under annan ledighet än tjänstledighet;
- g) förhandlingsuppdrag för personalorganisation.

Tjänstledighet för enskild angelägenhet, som avses i b)—g), bör beviljas endast i undantagsfall under befäls-, repetitions- eller beredskapsövning.

Utöver av värnpliktsavlöningskungörelsen medgivna fria resor har värnpliktig viss begränsad möjlighet att erhålla resebidrag av statsmedel i ömmande fall. Kostnaderna härför bestrides av en anslagspost, Lån och bidrag till värnpliktiga i brådskande fall, som ingår i reservationsanslaget fritidsundervisning m. m. på försvarshuvudtiteln. I kungligt brev den 5 juni 1959 har lämnats följande föreskrifter för anslagspostens användning:

»Medlen må efter noggrann behovsprövning utgivas såsom smärre bidrag till värnpliktiga eller deras anhöriga för sådant behov av brådskande natur, som icke lämpligen kan tillgodoses i annan ordning.»

Anvisningar för föreskrifternas tillämpning har lämnats av försvarsstabens personalvårdsbyrå (i byråns meddelanden 1961: 9/10 och 1962: 3). Enligt dessa utgör det fall då en värnpliktig beviljats tjänstledighet för enskild angelägenhet men saknar medel för hemresa ett typexempel på godtagbara anslagsändamål. Huruvida resehjälpen bör lämnas i form av lån eller som bidrag utan återbetalningsskyldighet får avgöras med hänsyn till omständigheterna.

Frågor om fria resor för de värnpliktiga har varit föremål för riksdagens bedömning ett flertal gånger, senast under innevarande riksdags vårsession.

Remissyttrandena

Överbefälhavaren förordar, att den i motionerna föreslagna vidgade rätten till fria resor för värnpliktiga begränsas till att gälla i samband med sådan särskilt medgiven tjänstledighet för enskild angelägenhet av synnerlig vikt, som förorsakats av händelse varöver den värnpliktige ej kunnat råda. I yttrandet anföres:

Överbefälhavaren vitsordar de i motionerna anförda sakuppgifterna och delar i princip uppfattningen, att därest en värnpliktig befunnits böra medges särskild tjänstledighet p. g. a. enskild angelägenhet av synnerlig vikt, bör icke ekonomiska förhållanden få hindra eller försvåra utnyttjandet av den honom medgivna ledigheten.

Det bör dock i detta sammanhang framhållas, att ett genomförande av försvarskommitténs förslag om utökning av de fria tjänstledighetsresorna från tre till fem torde medföra, att två av dessa resor kan utnyttjas i samband med annan tjänstledighet än de under första tjänstgöring förekommande tre övningsuppehållen. För sådan i TjRK kap. 11 mom. 25 angiven särskild tjänstledighet — t. ex. bröllop, egen flyttning, tentamen eller examen, besök vid arbetsförmedling eller förhandlingsuppdrag för personalorganisation — som tidsmässigt bör kunna förutses och planeras, torde sålunda möjlighet föreligga för den värnpliktige att reservera och utnyttja de nytillkommande fria resorna för ovan angivna ändamål.

Däremot kan situationen te sig annorlunda i de fall särskild tjänstledighet nödvändiggöres till följd av hastigt påkommande förhållanden, över vilka den värnpliktige icke kunnat råda. Såsom exempel härpå kan främst nämnas nära anhörigs svåra sjukdom eller begravning samt vissa ekonomiska eller sociala angelägenheter ordnande. I den akuta situationen är förhållandena ofta sådana att — därest den värnpliktige förbrukat honom tillkommande fria resor — erforderliga resekostnader måste tillgodoses genom det i motionen omnämnda anslaget för lån och bidrag till värnpliktiga i brådskande fall.

Visserligen kan den av försvarskommittén föreslagna uppräknningen av de värnpliktigas penningbidrag från kr. 2: 75 till kr. 4: 00 för dag anses vara ägnat att ge de värnpliktiga bättre förutsättningar att själva klara även vissa oförutsedda resekostnader, men detta kan likväl icke anses vara tillfyllest vid längre resor. I sådana fall torde det alltså fortfarande vara nödvändigt att genom särskilda åtgärder göra det möjligt för den värnpliktige att kunna utnyttja den för ändamålet medgivna ledigheten. Med hänsyn till att bakom de ovan angivna tjänstledighetsskälerna ofta även döljer sig oförutsedda ekonomiska utgifter för den värnpliktige eller hans anhöriga, synes även billighetsskäl tala för att samtliga värnpliktiga, som medgivits tjänstledighet p. g. a. nära anhörigs svåra sjukdom eller begravning samt för vissa oförutsebara ekonomiska eller sociala angelägenheter ordnande, bör erhålla likartade villkor i fråga om med ledigheten förknippade resekostnader.

Hittills har — såsom även antyds i motionerna — föreliggande behov av hjälp till resekostnader fått nödortfört klaras genom att medel beviljats ur anslaget för lån och bidrag till värnpliktiga i brådskande fall. Då anslaget under de senaste åren endast uppgått till 10 000 kr. för budgetår, torde detta

icke vara tillräckligt för att tillgodose det i motionerna påtalade behovet. En uppräknig av anslaget till omkring 75 000 kr. skulle emellertid möjliggöra en sådan medelsfördelning till förbanden, att behovet av hjälp till resekostnader vid tjänstledighet för enskild angelägenhet skulle kunna bättre tillgodoses och därigenom även kunna framstå såsom en alternativ lösning.

Under hänvisning till det ovan anförda samt under förutsättning att försvarskommitténs förslag rörande utökning av antalet fria resor samt uppräknig av penningbidraget för värnpliktiga genomförs, finner sig överbefälhavaren böra förorda, att den i motionerna föreslagna vidgade rätten till fria resor för värnpliktiga begränsas till att utgå i samband med sådan särskilt medgiven tjänstledighet för enskild angelägenhet av synnerlig vikt, som försöksats av den värnpliktige oberoende händelse.

Med hänsyn till de möjligheter som i det enskilda fallet kan föreligga att för ändamålet utnyttja den värnpliktige tillkommande, icke förbrukade fria resor, bör en av motionerna ev. föranledd ändring av värnpliktsavlöningskungörelsen i så fall ske genom tillägg av innebörd, att förbandschef må efter prövning i varje särskilt fall äga medge ytterligare fri resa vid tjänstledighet av ovan angiven art.

Försvarets civilförvaltning har avstyrkt motionärernas yrkande samt anført:

Bestämmelserna om fria resor för värnpliktiga — vilka varit gällande sedan 1948 — anknyta till antalet övningsuppehåll och tjänstgöringstidens längd och kunna således sägas vara uppbyggda efter vissa objektiva normer. Motionärernas förslag innebär även införande av den principen, att den mer eller mindre betydelsefulla anledningen till hemresa för en värnpliktig skulle berättiga honom till fri resa. Häremot må framhållas, att det ej kan helt uteslutas, att bedömandet av de värnpliktigas ledighetsansökningar kan komma att äga rum efter olika normer, särskilt med hänsyn till att så många chefer vid försvaret ha att pröva dylika ansökningar. Därtill kommer att det, såsom motionärerna även erinrat, för de ömmande fall, som kunna tänkas uppkomma, redan finnas vissa möjligheter att lämna den värnpliktige lån eller bidrag för hemresa från särskilt för detta ändamål avsedda medel. Dessa möjligheter böra givetvis alltjämt stå öppna som ett värdefullt komplement till bestämmelserna i värnpliktsavlöningskungörelsen.

Under återopande av det anförda anser sig civilförvaltningen böra avstyrka bifall till motionärernas förslag, att värnpliktsavlöningskungörelsens bestämmelser om fria resor skola utan begränsning av antalet sådana resor gälla även vid värnpliktigs resa vid tjänstledighet för s. k. enskild angelägenhet av vikt enligt 11 kap. 25 mom. TjRK.

I sammanhanget anser sig civilförvaltningen böra framhålla följande. För innehavare av vissa manskapsbeställningar eller beställningshavare med lön enligt 1 löneklassen av löneplan E finnas i 33 § B Försvaret statens allmänna avlösningsreglemente meddelade vissa bestämmelser om fria resor till och från hemorten, innebärande att fria resor må åtnjutas en gång för varje period av fyra månader av den tid beställningshavaren tillhör sagda löneklass. Denna rätt korresponderar uppenbarligen med de värnpliktigas rätt till fria resor och har samma syftemål. Därest försvarskommitténs förslag om utökning av antalet fria resor för de värnpliktiga vinner bifall, synes motsvarande antal fria resor även böra beredas den här berörda E-personalen.

Utskottet

Enligt regler i värnpliktsavlöningskungörelsen är värnpliktig berättigad till fem fria hemresor under sin första tjänstgöring. Dessa fria resor skall i första hand åtnjutas vid den form av tjänstledighet, som benämnes övningsuppehåll. En fri resa avräknas för varje övningsuppehåll, som tillkommer värnpliktig, oberoende av om den fria resan uttages eller ej. Endast i de fall värnpliktig icke kan utnyttja övningsuppehåll på grund av sjukdom, arrest eller dylikt skall avräkning icke ske. Övningsuppehållen utgör i allmänhet tre under den första tjänstgöringen. De värnpliktiga har alltså i regel två resor att disponera vid annan tjänstledighet än övningsuppehåll. Utöver de i värnpliktsavlöningskungörelsen medgivna fria resorna har värnpliktig en viss begränsad möjlighet att erhålla resebidrag i vissa fall. Kostnaderna härför bestrides ur anslagsposten lån och bidrag till värnpliktiga i ömmande fall. Enligt anvisningarna för anslagspostens användning utgör det fall då en värnpliktig beviljats tjänstledighet för enskild angelägenhet men saknar medel för hemresa ett typexempel på godtagbara anslagsändamål.

I tjänstreglemente för krigsmakten föreskrives, att tjänstledighet icke utan viktiga skäl får vägras när den värnpliktige såsom grund för tjänstledigheten kan åberopa vissa enskilda angelägenheter av vikt såsom betydelsefull familjeangelägenhet, bouppteckning efter nära anhörig, ekonomisk angelägenhet av särskild betydelse, egen flyttning, viktig tentamen eller examen, besök vid vissa offentliga institutioner samt förhandlingsuppdrag för personalorganisation.

I förevarande motioner hemställes, att bestämmelserna om fria resor måtte ändras på så sätt att värnpliktig alltid erhåller fri hemresa när han åtnjuter tjänstledighet på grund av något av de ovannämnda skälen.

Vid bedömandet av motionärernas önskemål måste enligt utskottets mening beaktas, att väsentliga förbättringar skett i de värnpliktigas reseförmåner under innevarande år. Antalet fria hemresor under första tjänstgöringen har ökats från tre till fem. Med hänsyn härtill är utskottet icke berett att förorda införandet av en ovillkorlig rätt till fri hemresa oberoende av om de i värnpliktsavlöningskungörelsen medgivna fem fria resorna förbrukats eller ej. Emellertid kan det inträffa att tjänstledighet av den art motionärerna åsyftat beviljas värnpliktig sedan han förbrukat sina fem fria resor. I sådana fall är det enligt utskottets mening rimligt att ytterligare fri resa icke förvägras den värnpliktige. Möjlighet att bevilja sådan resa synes, såsom överbefälhavaren i sitt remissyttrande framhållit, kunna beredas genom ett stadgande av innebörd att förbandschef må medge ytterligare fri resa vid tjänstledighet av det slag motionärerna åsyftat. Denna utskottets uppfattning synes böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

A. att riksdagen i anledning av förevarande motioner I: 376 och II: 442, i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening måtte giva Kungl. Maj:t till kännä vad utskottet anför;

B. att motionerna, i den mån de ej kan anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte förändra någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 31 oktober 1963

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Hamrin-Thorell, fru Carlqvist, fru Gärda Svenson, herrar Nyman och Hübinette;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Rimmerfors, fröken Wetterström, herrar Odhe*, fru Ekendahl, fröken Sandell, herrar Johansson i Södertälje och Gomér.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.